

Благица Златковић¹
Учитељски факултет, Врање
Данијела Петровић
Филозофски факултет
Београд

UDK - 378.6:37(497.11)“2008“; 371.14

ID 188109324

Стручни рад
НВ.ЛХ 4.2011.

Примљен: 10. V 2011.

ИНИЦИЈАЛНО ОБРАЗОВАЊЕ УЧИТЕЉА У СРБИЈИ: АНАЛИЗА КОМПАТИБИЛНОСТИ ПЛАНОВА И ПРОГРАМА УЧИТЕЉСКИХ ФАКУЛТЕТА

Апстракт У акредитационом циклусу завршеном 2008. године факултети за образовање учитеља у Србији настојали су да задовоље критеријуме постављене Болоњском декларацијом, па су у тим настојањима почетни, релативно усаглашени програми и планови учитељских факултета модификовани у оквиру сваке институције појединачно, без јасно дефинисаног националног оквира. Због тога је неопходно преиспитивање компатибилности система иницијалног образовања учитеља у Србији. Циљ овог рада је био да испитамо усаглашеност студијских програма на шест државних факултета за образовање учитеља у Србији. У раду је коришћена компаративна метода, тј. упоредна анализа планова и програма учитељских факултета. Анализа је спроведена на основу следећих параметара: укупан број предмета на студијском програму за образовање учитеља и број предмета по годинама студија; број заступљених предмета у појединим научним областима; број заступљених предмета према категоризацији наставних предмета акредитационе комисије и бодовна вредност појединих наставних предмета. Анализом је утврђено да се студијски планови и програми учитељских факултета у Србији разликују по већини посматраних параметара. Постојећа некомпатибилност студијских програма и планова учитељских факултета у Србији може се толерисати уколико факултети и поред изражених програмских разлика остварују исте образовне исходе, односно образују учитеље приближно истих компетенција.

Кључне речи: иницијално образовање учитеља, студијски планови и програми учитељских факултета, компетенције будућих учитеља, Болоњски процес, мобилност

PRE-SERVICE TEACHER TRAINING IN SERBIA: THE ANALYSIS OF TEACHER COLLEGE CURRICULA COMPATIBILITY

Abstract In the accreditation cycle which was completed in 2008, teacher colleges in Serbia strived to meet the criteria determined in the Bologna Declaration. Initially unified to a considerable degree these curricula have subsequently been modified in each institution separately without a clearly defined national framework. Hence the necessity for reexamination of the compatibility of the pre-service teacher training system in Serbia. Our research included six state-owned pre-service teacher colleges in Serbia. In our analysis we used the comparative method, i.e. the comparative analysis of pre-service teacher college curricula based on the following parameters: the total number

¹ blagicaz@ucfak.ni.ac.rs

of the subjects taught, the number of subjects in each study year; the number of subjects within specific scientific fields; the number of subjects categorized by the Accreditation Committee and the credits value of individual subjects. The analysis confirmed that there are differences between the pre-service teacher college curricula across the majority of the parameters. The existing incompatibility of the curricula for teacher training faculties in Serbia can be tolerated if these institutions, despite the perceived differences, achieve the same educational outcomes and equip the teachers with approximately the same competencies.

Keywords: *pre-service teacher training, teacher training college curricula, future teacher competencies, the Bologna process, mobility.*

ОБРАЗОВАНИЕ УЧИТЕЛЕЙ В СЕРБИИ: АНАЛИЗ СОВМЕСТИМОСТИ УЧЕБНЫХ ПЛАНОВ И ПРОГРАММ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ФАКУЛЬТЕТОВ

Резюме *В оконченом в 2008 году цикле аккредитации педагогические факультеты в Сербии приняли поставленные Болонским процессом критерии и каждый факультет отдельно модифицировал уже принятые учебные планы и программы обучения, но при этом не принимались во внимание национальные рамки. Поэтому необходимо провести анализ совместимости системы образования учителей в Сербии. С применением сопоставительного анализа, в данной работе исследуется согласованность программ обучения в государственных факультетов для образования учителей в Сербии. Внимание исследователей было сосредоточено на следующих компонентах: общее количество учебных предметов, годовое количество учебных предметов, количество учебных предметов по отдельным учебным наукам, количество учебных предметов согласно категоризации комиссии по аккредитации и количество баллов по учебному предмету. Проведенный анализ показывает, что учебные планы и программы педагогических факультетов в Сербии различаются между собой в большинстве наблюдаемых параметров. Однако, к существующей разнице между учебными планами и программами обучения можно относиться терпимо в случае когда факультеты дают специалистов приблизительноного уровня компетентности.*

Ключевые слова: *образование учителей, учебные планы и программы педагогических факультетов, компетенции будущих учителей, Болонский процесс, мобильность.*

Актуелни приступ образовању наставника и учитеља у Европи

Полазећи од претпоставке да је главна детерминанта економске конкурентности и социјалне кохезије једног друштва квалитет људског и социјалног капитала који се остварује у процесу образовања, унапређивање квалитета образовања учитеља и наставника постаје један од значајних циљева европских земаља. Међутим, иако се у Европи полази од општеприхваћених претпоставки даљег развоја друштва и релативно општих критеријума квалитетног образовања, националне вредности, традиција,

образовна филозофија и култура појединих земаља утичу на разлике у националним политикама образовања, па самим тим и на разлике у реализацији процеса образовања учитеља и наставника (Zgaga, 2003а и 2003б). Ширење Европске уније са потребом стварања јединственог европског простора у различитим областима захтева и хармонизацију приступа образовању (Fredriksson, 2003). Таква оријентација је допринела покретању великог броја пројеката и истраживања ради идентификације заједничких трендова у наставничком образовању и утврђивање кључних професионалних компетенција на основу којих се изграђују програми иницијалног образовања наставника и учитеља и њиховог трајног професионалног развоја (Ferrer, 2006).

Иницијално образовање учитеља и наставника у целој Европи је у последње три деценије прошло многе реформе са тенденцијом побољшања квалитета (Eurydice, 2006). Притом, институције за образовање наставника и учитеља широм Европе имају приличну самосталност у креирању наставних планова и програма, као и целокупног курикулума студија, па постоје разлике у настојањима да се оствари постављени циљ побољшања квалитета. Разлике су испољене у дужини студирања, броју и садржају предмета, природи и ефикасности практичног дела програма, повезаности са школама вежбаоницама итд. Без обзира на наведене разлике, може се констатовати заједничка оријентација на утемељење програма образовања наставника и учитеља ка исходима учења и интеграцију праксе у обавезни курикулум (Zgaga, 2006).

Болоњски процес има велики утицај на реформу и преиспитивање постојећих начина образовања учитеља и наставника у европским земљама. Основна начела су хармонизација и компатибилност система иницијалног образовања наставника и учитеља и подизање квалитета образовања. Разматрање курикулума који је усмерен на исходе учења, а самим тим и на компетенције постаје значајна смерница у конципирању образовања наставника и учитеља. Усмереност Болоњске декларације на компетенције наставника и учитеља изражена је у истицању стицања когнитивних и практичних вештина, јасније и препознатљиве артикулације циљева и употребе кредитног система (Zgaga, 2008).

И поред аутономије, факултети за образовање наставника и учитеља у све више земаља воде рачуна о прописаним стандардима за иницијално образовање, као и о интернационалним, тј. европским препорукама. Заједничка европска начела у формулисању националних политика образовања наставника су (European Commission, 2005): висока стручна спрема, професија постављена у контекст доживотног образовања, покретљива професија и професија која се заснива на партнерству. Кључне компетен-

ције које би наставници требало да стекну у свом образовању дефинишу се помоћу три опште категорије (European Commission, 2005): рад уз информације, технологију и знање; рад са људима и рад у заједници и за заједницу.

Иницијално образовање наставника и учитеља у целој Европи је у последње три деценије знатно реформисано (Sayer, 2006). Појачана усмереност научне и стручне јавности на образовање наставника и учитеља допринела је повећању значаја овог сегмента образовања, као и важности саме професије. Постало је јасно да свака иновација и реформа која треба да допринесе побољшању образовања мора бити усмерена на побољшање професионалне припремљености наставника и учитеља и на њихову мотивисаност. Иницијално образовање наставника и учитеља је продужено и равномерно усмерено ка стицању теоријских знања из свих академских дисциплина (предмета који се уче у школама), образовних наука и наука које су усмерене на развој професионалних вештина наставника и учитеља (Domović, 2009; Vizek-Vidović, 2005).

Конципирање структуре програма образовања учитеља је комплексан задатак јер је неопходно задовољити интердисциплинарни карактер образовања учитеља и наставника, односно захтева се интердисциплинарно комбиновање педагогије и других образовних наука с академским дисциплинама, тј. предметима које ће они касније подучавати. Поред тога, расподела предмета и сагледавање њиховог доприноса образовању учитеља и наставника није увек према прецизно утврђеним критеријумима и може подлећи снази појединих центара моћи, понекад према веома субјективним критеријумима (Vizek-Vidović, 2009; Zgaga, 2006). С друге стране, факултети као аутономне организације руководе се научним и стручним критеријумима у конципирању курикулума својих студијских програма и европским препорукама, али немају споља задан образовни оквир, као код обавезног образовања, који се најчешће дефинише на националном нивоу и који је обавезујући за све школе (Vizek-Vidović, 2005).

Непостојање прецизно договорених стандарда смањује кохерентност почетног образовања наставника и учитеља и доводи до неусклађености међу факултетима. Тако се може догодити да студенти различитих наставничких факултета у Европи, али и у оквиру појединих земаља, стичу неуједначене професионалне компетенције (Vlahović-Štetić, 2009).

Образовање учитеља у Србији

Концепција образовања учитеља у Републици Србији иде узлазном линијом са тенденцијом продужења трајања студија и побољшања квалитета. образовање учитеља у Србији је после Другог светског рата остваривано у учитељским средњим школама, од школске 1946/47. године до школске

1954/55. године у четворогодишњем трајању, а од школске 1954/55. године до 1971/72. године у петогодишњем трајању. Након тог периода основане су више школе за образовање учитеља у шестогодишњем трајању, са припремним четворогодишњим степеном и завршним двогодишњим степеном (Станимировић, 1996). И пре усвајања Болоњске декларације, у Србији је препозната потреба повећања образовног нивоа будућих учитеља. Тако су педагошке академије са статусом виших школа прерасле у учитељске факултете 1993. године.

Иницијално образовање учитеља у Србији реализује се у шест високообразовних институција (учитељски и педагошки факултети). Почетни програми и планови учитељских факултета су у току деценије своје реализације модификовани у настојању да се достигне што бољи квалитет образовања будућих учитеља.

Потреба професионализације наставног кадра исказана је преко развоја образовне политике у односу на наставничку професију (тзв. *teacher policy*), као и образовне политике у односу на курикулум у нашој земљи (Ковач-Церовић и сар., 2004). Питање наставничке професије је добило истакнуто место у реформи система образовања и спровођењу стратегије образовања. Главна тема ове области образовне политике су наставничке компетенције и изналагање најделотворнијег начина да се оне развијају и континуирано подржавају. Наставничке компетенције су редефинисане са циљем уважавања сложених и разноврсних потреба крајњег корисника – детета; према инхерентној интердисциплинарности посла наставника; према друштвеној ситуацији школе и њених партнера, и према преузимању одговорности за сопствени професионални развој. Компетенције учитеља (наставника) се могу категорисати у неколико области (Ковач-Церовић и сар, 2004):

- употреба и развој професионалних знања и вредности у функцији стварања стимулативних ситуација за учење,
- комуникација и интеракција с ученицима, родитељима, колегама и локалном заједницом,
- преузимање одговорности за планирање, програмирање и управљање наставом и учењем,
- праћење напредовања ученика,
- планирање и евалуирање сопственог рада и континуираног професионалног усавршавања.

У акредитационом циклусу завршеном 2008. године факултети за образовање учитеља у Србију су у већој или мањој мери настојали да задовоље критеријуме прописане Болоњском декларацијом: једносеместрални

предмети, бодовни систем, уважавање оптерећености студената, континуирано праћење напредовања студената, оријентација ка исходима студирања и др. У акредитационом процесу су почетни, релативно усаглашени, програми и планови учитељских факултета модификовани у оквиру сваке институције појединачно. Због насталих разлика оправдано је преиспитивање компатибилности система иницијалног образовања учитеља у Србији након завршеног процеса акредитације.

Проблем истраживања

У процесу акредитације студијских програма учитељских факултета дошло је до одређених измена ради побољшања квалитета. Притом, нису постојали прецизно договорени национални стандарди о професионалним компетенцијама учитеља, што је могло да допринесе неусклађености међу факултетима у конципирању нових студијских планова и програма, као и да доведе до тога да студенти различитих учитељских факултета у Србији стичу неуједначене професионалне компетенције. Анализом студијских планова и програма учитељских факултета може се сагледати њихова компатибилност и степен усмерености на исте професионалне компетенције. Таква анализа захтева прецизну операционализацију различитих сегмената студијских програма учитељских факултета. У овом раду су анализирани карактеристике студијских програма шест учитељских (педагошких) факултета у Србији – Лепосавић, Врање, Јагодина, Ужице, Београд и Сомбор, на основу јавно доступних информација које су биле истакнуте на сајту сваког факултета. Анализа је спроведена крајем 2010. године. У појединим случајевима доступни подаци нису били потпуни и довољно прецизни. Зато овај рад деклариремо као почетну анализу компатибилности студијских планова и програма учитељских факултета у Србији са намером да укажемо на проблем и иницирамо даља разматрања и истраживања у овој области.

Основни проблем којим се бавимо у овом раду је утврђивање компатибилности програма и планова учитељских факултета у Србији. Наставни програм и план се примарно односе на одабир садржаја и планирање њиховог распореда и трајања током студирања у оквиру предвиђеног бодовног опсега, али се допуњују и другим параметрима којима се може стећи потпунији увид у презентовани студијски програм. Са тенденцијом да се на проблем укаже и учине први кораци, у раду се не сагледавају садржаји који се изучавају у оквиру појединих наставних предмета, већ се само именују предмети. Такође, не наводе се ни предвиђене методе реализације наставе. Рад је оријентисан на ужи сегмент анализе и може се сагледати на основу специфичних проблема истраживања.

Специфични проблеми истраживања су:

– Утврђивање компатибилности учитељских факултета према укупном броју предмета заступљених на студијском програму за образовање учитеља и према броју предмета по годинама студија

– Утврђивање компатибилности учитељских факултета према броју заступљених предмета у оквиру издвојених области: друштвене науке; језик и књижевност; педагогија-психологија; математика, информатика и природне науке; методике и вештине.

– Утврђивање компатибилности учитељских факултета у категоризацији наставних предмета на академско-образовне, научно-стручне/уметничко-стручне, теоријско-методолошке и стручно-апликативне.

– Утврђивање компатибилности учитељских факултета према бодовној вредности појединих наставних предмета.

Метод

Анализа планова и програма учитељских факултета у Србији спроведена је уз помоћ компаративне методе, тј. упоредне анализе доступних података по следећим параметрима (критеријумима):

– укупан број предмета у оквиру студија,
– број предмета по годинама студија,
– број предмета у оквиру издвојених области (друштвене науке; језик и књижевност; педагогија/психологија; математика, информатика и природне науке; методике и вештине),

– категоризација наставних предмета у оквиру обавезних и изборних студијских области (академско-општеобразовна, теоријско-методолошка, научно-стручна, односно уметничко-стручна, и стручно-апликативна)

– бодовна вредност предмета (ЕСПБ).

По појединим критеријумима спроведена је квантитативна анализа (пробројавање), а у неким сегментима анализа је само квалитативна (уочавање и представљање уочених разлика).

Резултати истраживања

Глобално сагледавање програма и планова учитељских факултета у Србији указује на то да су факултети настојали да испоштују неке од основних принципа Болоњске декларације – углавном су оријентисани на једносеместралну реализацију предмета, бодовни систем у конципирању програма, уважавање оптерећености студената, континуирано праћење напредовања студената, исходе студирања итд. Специфичније сагледавање компатибилности планова и програма учитељских факултета у Србији

захтева поређење на основу већег броја параметара, што у овом раду није учињено. Недостатак комплетне документације², али и захтевност овог посла утицали су на то да дамо грубу анализу у оквиру неколико издвојених параметара и да отворимо проблем и укажемо на његов значај у процесу успостављања целокупног и довољно координираног система иницијалног образовања учитеља у Србији.

Резултати спроведене анализе показују да се студијски програми основних академских студија на смеру за учитеље учитељских (педагошких) факултета у Србији разликују по броју предмета на појединим годинама студија и по укупном броју предмета (за више детаља погледати табелу 1).

Табела 1. Број предмета по годинама студија на учитељским факултетима у Србији

Факултет	Прва година	Друга година	Трећа година	Четврта година	Укупно
Лепосавић	15	13	16	14	58
Враће	13	14	13	15	55
Јагодина	11	13	12	8	44
Ужице*	9 (+/-1)	12(+/-2)	13 (+/-1)	12 (+/-1)	47 (+/-5)
Београд	14	15	17	11	57
Сомбор	13	14	14	9	50

*Напомена: на Учитељском факултету у Ужицу студент у појединим семестрима бира један или два изборна предмета, у зависности од ЕСПБ бодова којима је предмет вреднован (најмање 6 ЕСПБ по години).

Најмањи број предмета у оквиру студијског програма за учитеље утврђен је на Педагошком факултету у Јагодини, а затим и на Учитељском факултету у Сомбору. На ова два факултета је посебно уочљив мањи број предмета на четвртој години студија. Највећи број предмета регистрован је на Учитељском факултету у Лепосавићу и Београду.

У оквиру студијских програма учитељских факултета у Србији предмете смо, за потребе спровођења ове анализе, груписали у шест области: (1) друштвене науке; (2) језик и књижевност, (3) педагогија-психологија; (4) математика, информатика и природне науке; (5) методике и (6) вештине. Анализом је утврђено да се студијски програми разликују по броју пре-

² Ауторке су користиле материјал који су факултети учинили доступним на својим сајтовима у мају 2010. године. Унапред се извињавамо факултетима уколико је наша претрага њиховог сајта била непрецизна и уколико су презентовани резултати несагласни са правим стањем. Намера овог рада је да иницира детаљнију анализу планова и програма свих учитељских факултета у Србији која би допринела већој компатибилности програма и планова учитељских факултета.

дмета у оквиру издвојених области како у категорији обавезних, тако и у категорији изборних предмета (погледати табелу 2). Методике су у односу на друге области најзаступљеније, што је сагласно са природом професије за коју се студенти припремају. Међутим, када се изузму методике, на неким факултетима је у оквиру студијског програма уочена изразитија оријентација ка појединим областима. На пример, област математике, информатике и природних наука је по броју обавезних и изборних предмета најзаступљенија на Учитељском факултету у Сомбору. Поред тога, Учитељски факултет у Лепосавићу, Учитељски факултет у Сомбору и Учитељски факултет у Врању имају изразитију оријентацију према друштвеним наукама него остали факултети.

Табела 2. Број предмета по областима на учитељским факултетима у Србији

Факултет	Друштвене науке	Језик и књижевност	Педагогија-Психологија	Математика, информатика, природне науке	Методике	Вештине
	Обавезни / изборни	Обавезни / изборни	Обавезни / изборни	Обавезни / изборни	Обавезни / изборни	Обавезни / изборни
Лепосавић	5 / 6	6 / 4	9 / 4	4 / 2	13 / 3	3 / 3
Врање	6 / 4	7 / 5	8 / 2	4 / 0	13 / 0	4 / 1
Јагодина	4 / 4	5 / 3	6 / 3	3 / 1	15 / 0	0 / 5
Ужице	4 / 3	4 / 6	9 / 4	3 / 0	13 / 1	3 / 4
Београд*	6	7	8	3	13 / 0	3
Сомбор	5 / 6	7 / 4	8 / 0	6 / 4	13 / 1	2 / 1

*Напомена: списак изборних предмета Учитељског факултета у Београду није био доступан на сајту, а према нашим сазнањима, он је флексибилан.

Усмереност на област језик и књижевност је различита међу факултетима – највећи број предмета у овој области је на Учитељском факултету у Врању, док је у области педагогије и психологије највећи број предмета на Учитељском факултету у Лепосавићу. Ако изузмемо област методике, онда се неки факултети према броју предмета у свом студијском програму могу одредити по преовладавајућој области. Тако би на Учитељском факултету у Лепосавићу и на Учитељском факултету у Ужицу то била област педагогија/психологија, а на Учитељском факултету у Врању област језика и књижевности.

Интересантна су и појединачна решења по којима се факултети разликују – Учитељски факултет у Сомбору нема изборне предмете у области педагогија-психологија, док се на Учитељском факултету у Јагодини предмети из области вештина изучавају само као изборни предмети.

Разлике постоје и у категоријама предмета које су издвојене према препорукама акредитационе комисије, на основу којих се сваки предмет у оквиру студијског програма према својој природи и намени може одредити као: академско-општеобразовни, теоријско-методолошки, научно-стручни/уметничко-стручни, и стручно-апликативни. Тако се, на пример, математика у оквиру студијских програма учитељских факултета одређује различито – као академско-образовни, научно-стручни и теоријско-методолошки предмет. Различито се одређују и методологија педагошких истраживања, школске педагогија и још неки предмети.

Анализа је указала на то да је вредновање наставних предмета ЕСПБ бодовима различито међу факултетима за исте наставне предмете. Разлике су најчешће од један до два ЕСПБ бода, али оне понекад достижу и до пет ЕСПБ бодова. Документоваћемо утврђене разлике једним примером, уз навођење разлика и по другим параметрима. Школска педагогија се одређује као теоријско-методолошки и као научно-стручни предмет, реализује се у једном или два семестра, са неуједначеним бројем часова у оквиру једног семестра (са односом броја часова предавања и вежби од 2+0 до 3+3) и различитим бројем ЕСПБ бодова (од 2 до 7 ЕСПБ бодова).

Појединачне разлике међу предметима у броју семестара у којима се они реализују (један, два или више семестара) регистроване су још код неких предмета у оквиру програма учитељских факултета.

Анализа планова реализације програма показује да је и фонд часова (предавања, вежбе и др.) већег броја предмета различит на учитељским факултетима. Разлике су уочљиве како у укупном фонду часова у оквиру појединих предмета, тако и у расподели предвиђеног фонда часова између предавања и вежби.

Закључак

Упоредна анализа студијских програма и планова учитељских факултета у Србији на основним студијама указала је на постојање разлика по различитим параметрима. Постојање неконзистентности у оквиру посматраних програма и планова отежава могућност преласка студената са једног факултета на други без додатних захтева, тј. додатних обавеза које се намећу студенту. На тај начин је реализација мобилности студента са једног факултета на други, као битног принципа Болоњске декларације, у оквиру Републике Србије знатно отежана.

Регистроване разлике међу учитељским факултетима у броју предмета указују на „опасност“ да студент при преласку са једног факултета на други треба да полаже додатне, тј. диференцијалне испите. Такође, у ситуацији када је предмет садржан и у студијском програму учитељског

факултета са кога се прелази и у студијском програму факултета на који се прелази, он може имати мању или већи вредност ЕСПБ бодова што такође усложњава процедуру признавања испита, па самим тим отежава мобилност студената. Овај проблем би се могао превазићи уважавањем чињенице да европски систем преноса бодова – ЕСПБ (European Credit Transfer System – ECTS) представља јединствен систем квантитативног вредновања уложеног рада студента у стицање знања, способности и вештина (исходи учења) предвиђених како студијским програмом, тако и сваким предметом у оквиру тог програма. Бодови су врста заједничке валуте у европском систему високог образовања, при чему се она заснива на раду студента који је верификован испитом.

Може се поставити и питање о оправданости неуједначености факултета према броју предмета из различитих научних области, тј. да ли је оправдана разлика у доминацији предмета из области математике, информатике и природних наука на једном факултету, или рецимо предмета из области језика и књижевности на другом факултету? Да ли постоји аргументација о већем значају појединих научних области у образовању учитеља, ако се стандардима препоручује да иницијално образовање учитеља треба да буде равномерно усмерено ка стицању теоријских знања из свих академских дисциплина (предмета који се уче у школама), образовних наука и наука за стицање професионалних вештина учитеља.

Наведене разлике показују да је пожељно да учитељски факултети спроведу упоредну анализу својих планова и програма и да их усагласе. То не значи да је неопходно потпуно уједначавање планова и програма, али би заједничко сагледавање могло да допринесе конституисању програма који у већем степену обезбеђује формирање потребних компетенција учитеља на целој територији Републике Србије. Зато сматрамо да је пожељно да се регистроване разлике студијских планова и програма учитељских факултета допуне анализом исхода на нивоу целокупног студијског програма и на нивоу појединих предмета и упореди њихова конзистентност. Постојећа некомпатибилност студијских програма и планова учитељских факултета у Србији се може толерисати уколико факултети и поред изражених програмских разлика остварују исте образовне исходе, односно образују учитеље приближно истих компетенција.

Напомена: Рад је део пројекта „Идентификација, мерење и развој когнитивних и емоционалних компетенција важних друштву орјентисаном на европске интеграције“, број 179018 који подржава Министарство науке Републике Србије

Литература

- Vizek-Vidović, V. (2005) *Celoživotno obrazovanje učitelja: višestruke perspektive*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Vizek-Vidović, V. (2009) *Kompetencije i kompetencijski profili u učiteljskoj i nastavničkoj profesiji*, u *Planiranje kurikuluma usmerenoga na kompetencije u obrazovanju učitelja i nastavnika*, Zagreb, Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu, Učiteljski fakultet sveučilišta u Zagrebu, str. 33-39.
- Vlahović-Štetić, V. (2009) *Ishodi učenja i konstruktivno poravnanje*, u *Planiranje kurikuluma usmerenoga na kompetencije u obrazovanju učitelja i nastavnika*, Zagreb, Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu, Učiteljski fakultet sveučilišta u Zagrebu, str. 41-48.
- Domović, V. (2009) *Bolonjski proces i promene u inicijalnom obrazovanju učitelja i nastavnika*, *Planiranje kurikuluma usmerenoga na kompetencije u obrazovanju učitelja i nastavnika*, Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 9-17.
- European Commission (2005) *Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications*, преузето са сајта http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf
- Eurydice (2006) *Quality assurance in teacher education in Europe*.
- Ferrer, F. (2006). *Teacher education in Europe: contribution of international and European partners*, In: *Teacher education in Europe: achievements, trends and prospects*, Council of Europe, pp. 27-38.
- Zgaga, P. (2003a) *Teachers' Education and the Bologna Process*, преузето са сајта http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/erasmus2032-oth-enl-t03.pdf
- Zgaga, P. (2003b) *Bologna Process between Prague and Berlin*, Report to the Ministers of Education of the signatory countries, In: *Realising the European Higher Education Area.*, Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. READER. Berlin, 18-19 September 2003, str. 1-82, преузето са сајта <http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/Zgaga.pdf>
- Zgaga, P. (2008). *Mobility and the European Dimension in Teacher Education*, In: Hudson, B. i Zgaga, P. (2008). *Teacher Education Policy in Europe — A Voice of Higher Education Institutions*, Umea: University of Umea, Faculty of teacher education, pp. 17-41.
- Zgaga, P. (Ed.). (2006.). *The Prospects of Teacher Education in South-east Europe*. Ljubljana: University of Ljubljana.
- Kovač-Cerović, T., Grahovac, V., Stanković, D., Vuković, N., Ignjatović, S., Šćepanović, D. Nikolić, G. i Savica T. (2004) *Kvalitetno obrazovanje za sve, Izazovi reforme obrazovanja u Srbiji*, Beograd, Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije.
- Станимировић, Б. (1996). Систем образовања учитеља у Савезној Републици Југославији, *Зборник радова Учитељског факултета у Врању*, књига III, Врање, Учитељски факултет.
- Sayer, J. (2006). *European perspectives of teacher education and training*, *Comparative education*, 42 (1), 63-75.
- Fredriksson, U. (2003) *Changes of Education Policies within the European Union in the Light of Globalisation*, *European Educational Research Journal*, 2 (4).

Подаци о ауторима:

*Проф. др Благица Златковић,
Универзитет у Нишу, Учитељски факултет, Врање
Партизанска 14, 17 500 Врање
e-mail: blagicaz@ucfak.ni.ac.rs*

*Доц. др Данијела Петровић,
Универзитет у Београду, Филозофски факултет
Чика Љубина 18-20, 11 000 Београд
e-mail: dspetrov@f.bg.ac.rs*